

КРИКУШЕНКО О. Г.,

начальник

(Управління державної пенітенціарної
служби України в Харківській області)

УДК 343.24 (477)

ЕВОЛЮЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

У статті досліджуються проблеми розвитку сучасної пенітенціарної субкультури засуджених у місцях позбавлення волі на основі еволюції комунікативних зв'язків в їх історичному, теоретичному та прикладному аспектах.

Ключові слова: засуджений, пенітенціарна субкультура, комунікативний зв'язок.

В статье исследуются проблемы развития современной пенитенциарной субкультуры осужденных в местах лишения свободы на основе процесса эволюции коммуникативных связей в их историческом, теоретическом и прикладном аспектах.

Ключевые слова: осужденный, пенитенциарная субкультура, коммуникативная связь.

This paper investigates the problem of the development of modern prison subculture of convicts in prison on the basis of the evolution of communication links in their historical, theoretical and practical aspects.

Key words: convict, prison subculture, communicative relationship.

Вступ. Запобігання злочинності в місцях позбавлення волі не можливе без консолідації зусиль правоохоронних органів, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадськості. Ми поділяємо думку вчених кримінологів про те, що запобігання злочинності серед засуджених стосується узгодження дій між адміністративно невідповідними суб'єктами в межах загальних для них мети та завдань. При цьому такі суб'єкти взаємодіють на засадах їх рівності в прийнятті спільних рішень (внесенні пропозицій щодо заходів протидії, розробленні рекомендацій тощо); самостійності кожного в межах наданих йому законодавством повноважень та недопущення підміни одного органу іншим при виконанні координаційних заходів; персональної відповідальності за своєчасне виконання узгоджених заходів.

Загалом, коли говорять про злочинність серед засуджених, то насамперед на увазі мають злочинну поведінку членів суспільства, які перебувають на стадії формування особистості, життєвої позиції, переходу від життя під опікою сім'ї і школи до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, крім того, виконання своїх особистих функцій у ньому.

Несформованість емоціональної сфери і морально-психологічних настанов обумовлює особливу вразливість засудженої особи щодо негативного впливу на її поведінку і неадекватну реакцію на проблемні ситуації [1, с. 280]. Водночас ці ж характеристики неповнолітніх забезпечують їх підвищену, порівняно з дорослими, чутливість до профілактичних заходів.

Таким чином, актуальність зазначеної теми наукової публікації обумовлена, в першу чергу, динамічним ростом інформаційного простору, який постійно керується,

контролюється та поширюється, охоплюючи нові географічні масштаби, технічні засоби комунікативних зв'язків як у суспільстві, так і в місцях позбавлення волі. Як відомо, термін «комунікація» (лат. communication, от communico – роблю єдиним, поєдную, спілкуюсь) позначає засіб спілкування, передачу інформації від однієї людини до іншої, з одного місця в інше.

Не випадково в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства затверджується відомий постулат: «Хто володіє інформацією – той володіє світом». Цей принцип у повному обсязі стосується процесу розвитку сучасної пенітенціарної субкультури, а також спроб її наукового дослідження як окремого соціального феномена з метою розробки заходів щодо протидії її негативним проявам.

Щодо ступеня наукової розробки означених питань слід відмітити таке. До початку XXI сторіччя проблемами вивчення «тюремних» (пенітенціарних) норм, правил, жаргону, жестів, символіки, аудіо і візуальних контактів між засудженими займалися видатні вчені-кримінологи та пенітенціарії: Ю.А. Алферов, В.М. Анісімков, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, Д.С. Балдаєв, І.Г. Богатирьов, А.Г. Бронніков, М.М. Гернет, О.І. Гуров, Т.А. Денісова, О.М. Джужа, С.Ю. Замула, О.Г. Колб, С.І. Кузьмін, В.П. Петков, В.Ф. Пірожков, С.І. Скоков, Г.Ф. Хохряков та інші вчені.

Однак їхні праці здебільшого мали обмежений доступ та призначались для спеціальних категорій працівників правоохоронних органів або досліджували будь-який один спосіб, засіб міжособистісного спілкування засуджених (жаргон, татуювання, міжкамерні зв'язки, норми та правила «тюремного» побуту та інше).

Постановка завдання. Метою даної публікації є не тільки дослідження окремих елементів сучасної пенітенціарної субкультури засуджених, а й ознайомлення молодих працівників пенітенціарної служби України з основними характеристиками «тюремної» (пенітенціарної) атрибутики, нормами і правилами поведінки в неформальній структурі засуджених.

При підготовці та написанні цієї статті використовувались такі методи: наукового аналізу нормативно-правової і спеціальної літератури; опитування експертів; індивідуальні співбесіди із засудженими; метод «включеного спостереження», а також особистий практичний досвід служби в пенітенціарних установах біля тридцяти років.

Результати дослідження. Розглядаючи загально-соціальні умови існування й розвитку будь-якого державного інституту або соціального явища, слід вірно розуміти, що в історії будь-якої держави періоди її ліберально-демократичної децентралізації обов'язково змінюються на жорстку, а іноді й диктаторську систему політичного режиму і влади як у державі, так і в її дзеркальному відображенні – тюрмі.

На думку експертів, на теперішній час в Україні залишилось біля 10% пенітенціарних установ, в яких адміністрація спроможна забезпечити рівні права і належні умови тримання всіх категорій засуджених, незалежно від їх місця в ієрархії злочинного середовища (так звані «червоні зони»), і реально управляє процесом виконання кримінального покарання відповідно до вимог чинного кримінально-виконавчого законодавства України, в якому, до речі, найближчим часом не залишиться обмежень прав засуджених, які повинні складати зміст кари і відрізняти засуджених від вільних громадян держави.

Тому на більшості так званих «чорних зонах», в яких фактично керують засуджені – авторитети («положенец – смотрящий»), продовжують діяти не писані «воровские правила» або «воровський закон»: ніколи не працювати на державу; не співпрацювати з адміністрацією установи та міліцією; не видавати себе за іншого; знати своє місце в ієрархії засуджених («злодії в законі», «лідери або авторитети злочинних угруповань», «смотрящие», «блатные», «поддерживающие», «мужики», «козлы», «петухи», «чушки», «крысятники», «махновцы», «беспредельщики», «отморозки»); жити не заважаючи іншим; щомісячно поповнювати «общак»; не брати чужого; слідкувати за своїми словами та відповідати за них.

Крім того, серед «воровських правил» присутні й такі правила, як: дотримуватись особистої гігієни; не плювати на підлогу; не грати на «пайку» та не придбавати її з «общого котла»; не звинувачувати людину без доказів її вини; не з'ясовувати особистих стосунків у присутності сторонніх осіб; не відмовляти (при наявності) іншим засудженим в чаї та цигарках; обмежувати контакти з гомосексуалістами; не спілкуватись із педофілами, «махновцями», «беспредельщиками», «отморозками»; не заперечується взяття чужої провини на себе.

Важливо наголосити, що вищенаведений перелік основних правил поведінки засуджених у системі неформальних відносин не є вичерпним, оскільки передбачити всі життєві ситуації і форму поведінки в будь-якій із них неможливо. Тому на кожному «чорну зону» на регіональній «сходці» (зібрання «авторитетів») призначається «положенець» (фактичний керівник засуджених у конкретній пенітенціарній установі), який стежить за дотриманням норм-правил, організує і контролює поповнення і витрати «общака», вирішує конфліктні ситуації між засудженими, призначає «смотрящих» за всіма сферами, об'єктами і напрямками життєдіяльності установи.

Основними джерелами поповнення «общака» (воровской кассы) в місцях позбавлення волі є:

1. Від 5% до 20 % від суми виграшу щотижневих ігор «під інтерес» (карти, доміно, нарди);
2. Плата засуджених комерсантів за особисту безпеку в розмірі, який залежить від фактичного рівня його достатку;
3. Від 20% до 30% прибутку від реалізації товарів «ширпотребу», якій виготовляється поза межами контролю з боку адміністрації установи;
4. Від 10% до 20% від заробітку працюючих засуджених («мужиков») у рахунок фіктивного працевлаштування «блатных» засуджених;
5. Від надходження (за потребою) посилок, передач, грошових переказів від родичів та інших осіб, благодійних фондів та громадських і релігійних організацій.

При цьому «положенець-смотрящий» у контакт з представниками адміністрації пенітенціарної установи не вступає, а в разі нагальної потреби може зустрічатися з ними тільки в присутності інших засуджених, не вступаючи у вербальний контакт. «Положенець-смотрящий» раніше був зобов'язаний, а нині може добровільно мати на правому плечі татуювання із зображенням половини обличчя людини і половини вовчого осяка, які поділяються вертикально розташованим кинджалом, із написом латинською мовою «Людина людині – вовк».

На теперішній час татуювання все більше мають характер художнього промислу і в практиці пенітенціарної діяльності врешті-решт знято питання про їх примусове («добровільне») видалення з тіла засуджених. Багато засуджених наносять собі знакову символіку (татуювання) будь-якого змісту та тексту. Однак деякі з них продовжують відображати існуючу «воровську» символіку, яка характеризує індивідуальну приналежність засудженого до визначеної категорії злочинців.

Наприклад, тільки «вор в законі» має право наносити собі на груди татуювання у вигляді 16-тикінечної зірки, всередині якої зображується череп. Восьмикінечна зірка («роза вітрів») визначає засудженого негативної спрямованості, порушника режиму тримання в пенітенціарних установах.

Зображення вітрильника з білими вітрилами, розташованого на животі або спині засудженого, визначає його належність до категорії злочинців-гастролерів. Якщо вітрильник із чорними вітрилами або гарматами, то засуджений належить до категорії розбійників. Найбільш розповсюджені татуювання у вигляді погону на плечі з елементом фашистської свастики вказують на засудженого негативної спрямованості або учасника групової непокори чи масових заворушень.

Враховуючи той факт, що обсяг даної статті не дозволяє більш системно і ретельно викласти весь комплекс такого різновиду комунікативних зв'язків засуджених, як знакова символіка (татуювання) різних категорій злочинців, автор має надію на те, що

відомий український вчений-пенітенціарист С.Ю. Замула гідно завершить свою працю з підготовки спеціального атласу татування засуджених для його подальшого використання в практичній діяльності.

До різновидів візуальних контактів засуджених (крім використання сучасних технічних засобів) слід також віднести «тюремну азбуку жестів», яка застосовується для невербального зв'язку між засудженими у необхідних випадках на видимій відстані. У вигляді ілюстрації ми наводимо зображення букв «тюремної азбуки жестів».

До різновидів комунікативних зв'язків між засудженими слід віднести жести, які застосовуються у випадках невербального спілкування засуджених між собою. Деякі з них добре відомі більшості населення різного віку та професій. Найбільш поширеними жестами, які застосовуються засудженими в якості елементів пенітенціарної субкультури, є: погрожуючі; залякуючі; забороняючі; заперечуючі; заспокоюючі; жести – клятва; жести – мовчання; жести уваги та інші. Специфічними є жести, які вказують на положення засудженого у неформальній структурі злочинного середовища.

Тюремний жаргон або сленг має також багато різновидів, пов'язаних з національними, географічними, територіальними, професійними, освітніми, індивідуальними та іншими особливостями його виникнення, збереження та розвитку. Його дослідженню присвячено багато робіт вчених у різних країнах, в різні історичні епохи та в різних аспектах [1, 2, 3, 4].

Враховуючи динаміку розвитку міжнародних відносин, у багатьох країнах світу стала актуальною проблема спілкування із засудженими, які були або є громадянами країн колишнього СРСР і які за скоєні злочини відбувають покарання у виді позбавлення волі в країнах Західної Європи, США, Канади, Латинської Америки та інших країнах (за неофіційними даними від 3 до 5 тисяч громадян України відбувають покарання за кордоном, використовуючи при цьому тюремний жаргон, який не зрозумілий представникам місцевих пенітенціарних установ і спеціальним перекладачам).

Метою цієї публікації не є вирішення всіх проблем, пов'язаних з використанням тюремного жаргону у сфері побуту, «воровського» життя або спілкування різних категорій професійних злочинців між собою. Тому пропонується надати стислі пояснення до деяких найбільш вживаних у пенітенціарній субкультурі термінів «воровського» жаргону в їх сучасному значенні та змісті.

Серед них – такі: «базар» – розмова; «барин» – начальник пенітенціарної установи; «баян» – шприц або гральні карти; «балалайка» – мобільний телефон; «брама» – двері; «весло» – ложка; «вертухай» – наглядач; «включить заднюю» – відмовитись; «за-стегнуть шлем» – обманути; «кабан» – продуктова посилка, передача; «кабура» – отвір між камерами; «качели» – з'ясування відносин; «крокодил» – туалет; «крест» – медична частина; «конь» – особистий днювальний авторитетного засудженого; «конегон» – засуджений, який переправляє записки; «малява» – записка-лист; «ноги» – людина, яка проносить до пенітенціарної установи заборонені речі; «решка» – вікно в камері; «тромбон» – чашка; «тянуть мазу» – підтримати засудженого; «хозяйка» – туалетне мило; «шаровик» – засуджений, який спостерігає за безпекою.

Безумовно, вищенаведені терміни в деяких випадках у поєднанні з іншими змінюють свій зміст, а також можуть повільно використовуватися з метою дезінформації або шифрування справжнього змісту письмового тексту або розмови.

Висновок. Таким чином, вищенаведені приклади та сформульовані проблеми ще раз підкреслюють необхідність комплексного дослідження процесу еволюції комунікативних зв'язків засуджених як основи розвитку сучасної пенітенціарної субкультури.

Список використаних джерел:

1. Проблеми протидії злочинності: підручник / [О.Г. Кальман, І.М. Козьяков, В.М. Куц, Б.В. Лизогуб та інш.] ; за ред. проф. О.Г. Кальмана. – Х. : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – С. 280.

2. Ирецкий В.И. Спекулянтско-налетческий тюремный жаргон / В.И. Ирецкий // Вестник литературы. – 1921. – № 4-5. – С. 28-59.
3. Гернет М.М. В тюрьме: очерки тюремной психологи / М.М. Гернет. – М. : Право и жизнь. – 1925. – 148 с.
4. Капорський С.Я. Воровской жаргон среди школьников / С.Я Капорський // Вестник просвещения. – 1927. – № 1. – с.7-12.
5. Дубягин Ю.П. Краткий англо-русский и русско-английский словарь уголовного жаргона / Ю.П. Дубягин, Ю.А. Теплицкий. – М. : Terra. – 1993. – 280 с.

НАЗАРЕНКО В. В.,

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.81

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ОХОРОНИ УСТАНОВ ДЛЯ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ (ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ)

У статті проведено узагальнений аналіз міжнародного досвіду у сфері організації охорони виправних установ Сполучених Штатів Америки, Великобританії та окремих європейських країн. Досліджено особливості несення служби персоналом, який відповідає за охорону цих установ.

Ключові слова: *установа виконання покарань, охорона установи, засуджені особи.*

В статье приводится обобщённый анализ международного опыта организации охраны исправительных учреждений Соединённых Штатов Америки, Великобритании, а также отдельных европейских стран. Изучены особенности несения службы персоналом, который отвечает за охрану этих учреждений.

Ключевые слова: *учреждение исполнения наказаний, охрана учреждения, осуждённые.*

The article generalizes international experience in the field of maintaining security in penal institutions of the USA, Great Britain and some European countries. The service peculiarities of the staff who is responsible for penal institutions security are studied.

Key words: *penal institutions, penal institutions security, inmates.*

Вступ. Невпинний поступ до розбудови сучасної пенітенціарної доктрини нашої держави зумовлює необхідність вивчення міжнародного досвіду функціонування систем виконання покарань у різних країнах. Адже без поміркованого розуміння мети та принципів їх функціонування дуже складно правильно обрати модель, яка б відповідала вітчизняним сучасним реаліям. Тому актуальним залишається дослідження широкого кола проблемних питань діяльності органів й установ виконання покарань, серед яких на особливу увагу заслуговує такий вид діяльності будь-якої установи виконання покарань, як охорона засуджених.

